
Το ευρώ και οι επιπτώσεις του.
Διαστάσεις- λειτουργία της ΟΝΕ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΡΟΓΓΥΛΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

16 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1998

Μετά και την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις 11 χώρες που θα μετέχουν εξ αρχής στην ΟΝΕ, το ερώτημα που τίθεται πλέον δεν είναι εάν αυτή θα ξεκινήσει σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα. Είναι, όπως αναφέρει ένας πολύ έγκυρος περί την ΟΝΕ ειδικός, ο Lord David Currie, πώς αυτή θα λειτουργήσει (βλ. έκδοση Economist Intelligence Unit, “Will the euro work?”). Γύρω από αυτό το ερώτημα περιστρέφεται η συζήτηση στοργυλής τραπεζικής που οργάνωσε η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών με τη συμμετοχή πέντε προσωπικοτήτων που λόγω επιστημονικών και επαγγελματικών ενδιαφερόντων βρίσκονται πολύ κοντά στον προβληματισμό που αναπτύσσεται σχετικά με την εισαγωγή και την επιτυχία του ενιαίου νομίσματος.

Πήραν μέρος στη συζήτηση αυτή, με αλφαβητική σειρά, οι:

- κ. Γιώργος Αλογοσκούφης, καθηγητής Πανεπιστημίου, Βουλευτής Επικρατείας ΝΔ
- κ. Νίκος Γκαργκάνας, Υποδιοικητής της Τραπεζικής της Ελλάδος
- κ. Σταυρος. Θωμαδάκης, καθηγητής Πανεπιστημίου, πρόεδρος Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς
- κ. Νίκος Νανόπουλος, Διευθύνων Σύμβουλος, EUROBANK
- κ. Μιχαηλσ Παπαγιαννάκης, Οικονομολόγος, Ευρωβουλευτής του Συνασπισμού
- κ. Λουκάς Τσούκαλης, καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών και Bruges, Διευθυντής Ελληνικού Παρατηρητηρίου LSE

Η συζήτηση έλαβε χώρα πριν την ανακοίνωση των αποφάσεων της κυβέρνησης για ένταξη της δραχμής στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και την ταυτόχρονη υποτίμησή της. Για το λόγο αυτό η σχετική προβληματική απουσιάζει.

Ο συντονισμός της συζήτησης έγινε από τη δημοσιογράφο κυρία Ινώ Αφεντούλη.

Ινώ Αφεντούλη:

Όλα δείχνουν ότι στο έκτακτο Συμβούλιο Κορυφής (2-3 Μαΐου) θα οριστικοποιηθεί το χρονοδιάγραμμα εισόδου στην τελική φάση της ΟΝΕ, χωρίς αναβολή και χωρίς ελαστική εφαρμογή των κριτηρίων. Θα ήθελα να συζητήσουμε τις επιμέρους πτυχές αυτής της μεγάλης αλλαγής για την Ευρώπη.

Ν. Γκαργκάνας:

Είναι μάλιστα πολύ πιθανό, σχεδόν βέβαιο, ότι θα έχουμε την 1.1.99 μια Νομισματική Ένωση ευρείας συμμετοχής, δηλαδή με 11 χώρες, και αυτό δεν θα συμβεί γιατί θα επικρατήσουν πολιτικά κριτήρια. Αντίθετα, πιστεύω, ότι θα εφαρμοστούν τα κριτήρια με μεγάλη αυστηρότητα. Η συμμετοχή πολλών χωρών θα οφείλεται στο γεγονός ότι τα τελευταία δύο χρόνια όλα τα κράτη-μέλη κατέβαλαν πολύ μεγάλη προσπάθεια για να επιτύχουν την ονομαστική σύγκλιση. Η δική μου η πρόβλεψη είναι ότι στις 2-3 Μαΐου, το Συμβούλιο Κορυφής θα διαπιστώσει ότι οι περισσότερες χώρες, εκτός της Ελλάδας, που εκ των προτέρων έχει δηλώσει ότι στοχεύει στο 2001, θα ικανοποιούν τα κριτήρια σύγκλισης.

Ινώ Αφεντούλη:

Με αυτό το δεδομένο θα ήθελα να σας ρωτήσω πώς θα λειτουργήσει η Οικονομική Νομισματική Ένωση, ως οικοδόμημα, εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάποιες χώρες θα είναι εντός και θα σχηματίσουν τον πρώτο κύκλο, κάποιες άλλες θα

παραμείνουν για κάποιο διάστημα εκτός. Πώς θα διαμορφωθούν οι σχέσεις τους και ειδικότερα:

- Η σχέση της Κεντρικής Τράπεζας με το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών των χωρών εντός ΟΝΕ
- Η σχέση μεταξύ αυτού του άτυπου Συμβουλίου και του ECOFIN
- Οι σχέσεις αυτών των υπερεθνικών κέντρων λήψης αποφάσεων με τις εθνικές κυβερνήσεις.

Γ. Αλογοσκούφης:

Αυτό που θα ξεκινήσει την 1.1.99 δεν θα είναι η πλήρης ανάπτυξη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, θα είναι μια πρώτη φάση στην οποία θα καθοριστούν κατ' ουσίαν οι ισοτιμίες του ευρώ με τα νομίσματα που θα συμμετέχουν, οτιδήποτε και αν σημαίνει αυτό, θ' αρχίσει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να χρησιμοποιεί το ευρώ για τον προσδιορισμό της νομισματικής πολιτικής και θα αρχίσει και η διαδικασία έκδοσης δημοσίου χρέους σε ευρώ.

Εν τω μεταξύ θεωρητικά η χρήση του ευρώ θα εξαπλώνεται και στον ιδιωτικό τομέα και φαντάζομαι και σε μεγάλες επιχειρήσεις και στις τράπεζες, αλλά χαρτονομίσματα και κέρματα ευρώ, για το ευρύτερο κοινό, δεν θα κυκλοφορήσουν πριν το 2002.

Τότε θα αρχίσει η τελική μέτρηση, διότι στο α' εξάμηνο του 2002 θα εισαχθεί σταδιακά, μέχρι τον Ιούλιο, το ευρώ και θα αντικατασταθούν τα εθνικά νομίσματα.

Λ. Τσούκαλης:

Όπως είναι γνωστό στη Συνθήκη προσδιορίζονται οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών.

Αυτό θα είναι αποκλειστικά υπεύθυνο για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και του προσδιορισμού του στόχου της, που είναι η σταθερότητα των τιμών.

Δεν θα δέχεται υποδείξεις από κανένα όργανο κυβερνητικό ή κοινοτικό. Επομένως, αυτομάτως, οι σχέσεις μεταξύ του Συμβουλίου και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του συστήματος τραπεζών, είναι προσδιορισμένες από τη Συνθήκη.

Βεβαίως υπάρχει μια περιοχή, στην οποία ενδημούν ορισμένες ασάφειες και αυτή είναι η περιοχή προσδιορισμού της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ, ως προς τα νομίσματα των τρίτων χωρών και κυρίως ως προς τα βασικά νομίσματα, το δολάριο και το γιεν.

Εκεί πραγματικά η συνθήκη είναι διατυπωμένη σκοπίμως με μεγάλη ασάφεια, γιατί υπάρχουν διαφορές απόψεων, ορισμένες χώρες πιστεύουν ότι πρέπει να υπάρχει συναλλαγματική πολιτική της νομισματικής ένωσης ή της ζώνης ευρώ, ως προς τα άλλα νομίσματα, άλλες επιθυμούν το αντίθετο.

Σε περίπτωση διχογνωμίας θα αποφασίζει βεβαίως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, αλλά φυσικά θα έχουν γνώμη και άποψη τόσο η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα όσο και οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών.

Αυτό είναι ένα σημείο στο οποίο οι αρμοδιότητες, όπως είπα, συγχέονται.

Εις ό,τι αφορά τα ευρύτερα θέματα οικονομικής πολιτικής, θα τηρούνται οι διαδικασίες που προβλέπει η Συνθήκη και οι διαδικασίες αυτές είναι, η εποπτεία των οικονομικών πολιτικών, η εποπτεία της πορείας των οικονομιών, η πολυμερής εποπτεία, οι διαδικασίες για έλεγχο του υπερβολικού ελλείμματος. Αυτές είναι οι κατευθυντήριες γραμμές της οικονομικής πολιτικής που θα αφορούν όλες τις χώρες.

Βεβαίως έχει συμφωνηθεί ότι για ειδικά θέματα που θα αφορούν αποκλειστικά τις χώρες που θα μετέχουν στη ζώνη ευρώ, θα έχει το δικαίωμα, άτυπα, να συνέρχεται το ECOFIN με μειωμένη σύνθεση.

Δεν υπάρχει καμία πρόθεση αποκλεισμού των χωρών που δεν θα μετέχουν στην πρώτη φάση, από ευρύτερα θέματα νομισματικής πολιτικής.
Σ' αυτό το σημείο ανακύπτει όμως το μεγάλο θέμα του συντονισμού της δημοσιονομικής πολιτικής, γιατί βεβαίως, αν δεν υπάρχει ο σωστός συνδυασμός νομισματικής πολιτικής και δημοσιονομικής πολιτικής, είναι δύσκολο να διαφυλαχθεί η σταθερότητα των τιμών.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Υπάρχει ένα νέο στοιχείο, το οποίο νομίζω ότι πρέπει να το λάβουμε υπόψη μας πιο αναλυτικά.

Θυμίζω ότι η Οικονομική και Νομισματική Ένωση έχει δύο σκέλη: σημαίνει νομισματική, αλλά σημαίνει και οικονομική. Μέχρι τώρα επικρατεί η άποψη ότι το σκέλος Οικονομική Ένωση, δηλαδή κοινή οικονομική πολιτική, ας το πούμε έτσι, καλύπτεται από τις διαδικασίες που προβλέπονται στη Συνθήκη.

Υπήρξε όμως πολύ έντονη συζήτηση σχετικά με τη μειωμένη σύνθεση του ECOFIN που θα είναι EURO-11, υποθέτω.

Ο Λιονέλ Ζοσπέν πρότεινε να είναι αυτό το Συμβούλιο ένα είδος οικονομικής κυβέρνησης της Ευρώπης. Είναι λίγο οραματικός ο τίτλος, αλλά θα μπορούσε πχ να ασχολείται με την εισοδηματική και φορολογική πολιτική.

Αν αναπτυχθεί αυτή η διάσταση ή εν πάση περιπτώσει αν διαπλαστεί στην πορεία, μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά σημαντική και για τη γενικότερη πορεία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, πιστεύω ακόμη και για τις σχέσεις των πολιτικών οργάνων της Ένωσης με την τράπεζα, η οποία φαίνεται μεν – και ορθώς πρέπει να φαίνεται – εξαιρετικά ανεξάρτητη, σε σχέση με τα άλλα όργανα, ενώ δεν θα είναι έτσι.

Γιατί στο κάτω-κάτω, όταν η τράπεζα θα διαμορφώνει την πολιτική της, με στόχο τη σταθερότητα του νομίσματος, πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τις παραμέτρους της οικονομίας, μερικές από τις οποίες, και βασικότερες, είναι η φορολογική, η εισοδηματική πολιτική κλπ.

Ν. Γκαργάνας:

Αυτή είναι η γαλλική πρόθεση, υπάρχουν όμως σοβαρότατες διαφωνίες και η συντριπτική πλειοψηφία των χωρών-μελών, απ' όσο γνωρίζω, κλίνει προς την ερμηνεία που έδωσα προηγουμένως.

Ι. Αφεντούλη:

Θα ήθελα να ρωτήσω τον κ. Τσούκαλη αν το σχήμα που μας περιέγραψε ο κ. Γκαργάνας και που, οπωσδήποτε, είναι το σχήμα το πιο πιστό και συνεπές, με τις συνθήκες και με τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί, μπορεί να λειτουργήσει σχεδόν αυτόματα.

Το λέω αυτό επειδή η Οικονομική και Νομισματική Ένωση είναι και πολιτικό εγχείρημα που επηρεάζεται από τις πολιτικές ισορροπίες και τους συσχετισμούς μέσα στην Ένωση.

Λ. Τσούκαλης:

Το σχήμα που προβλέπεται στις συνθήκες, είναι, πολύ περιληπτικά, το εξής: συγκέντρωση της νομισματικής εξουσίας σε μια ανεξάρτητη τράπεζα, η οποία ουσιαστικά έχει πολύ περιορισμένη ευθύνη έναντι της πολιτικής εξουσίας.

Μόνη υποχρέωσή της είναι να εμφανίζεται μια φορά το χρόνο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που ούτως ή άλλως έχει περιορισμένες αρμοδιότητες. Αυτό είναι το πρώτο.

Το δεύτερο είναι ότι προβλέπεται μια αποκεντρωμένη δημοσιονομική πολιτική με πολύ μικρό κεντρικό προϋπολογισμό και ταυτόχρονα ένα σχήμα στο οποίο τη μεγαλύτερη εξουσία έχουν οι εθνικές κυβερνήσεις. Η συνθήκη και το σύμφωνο σταθερότητας που υπεγράφη στη συνέχεια προσπαθούν απλώς να περιορίσουν τα ελλείμματα των εθνικών κυβερνήσεων.

Η πολυμερής εποπτεία είναι πιο ισχυρή στα λόγια, απ' ό,τι στην πράξη. Η πολυμερής εποπτεία των δημοσιονομικών πολιτικών δεν έχει λειτουργήσει μέχρι σήμερα, λειτουργεί μόνο στο βαθμό που υπάρχουν κριτήρια σύγκλισης.

Αρα η δημοσιονομική πολιτική, ο συντονισμός της δημοσιονομικής πολιτικής, προβλέπεται εξαιρετικά χαλαρός.

Και, ταυτόχρονα, έχουμε και ένα πάρα πολύ αποκεντρωμένο πολιτικό σύστημα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δηλαδή η πολιτική εξουσία παραμένει ισχυρή σε εθνικό επίπεδο και όχι σε ευρωπαϊκό, το οποίο σημαίνει ότι ο πολιτικός έλεγχος, σε εισαγωγικά ή όχι, της Κεντρικής Τράπεζας, θα είναι επίσης πάρα πολύ περιορισμένος. Διότι υπάρχουν χώρες στις οποίες η Κεντρική Τράπεζα είναι ανεξάρτητη, αλλά υπάρχουν και άλλες όπου, ατύπως ή όχι, λειτουργεί σε συνεργασία με την κυβέρνηση.

Στην Ευρώπη δεν υπάρχει δέος προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και δεν θα υπάρξει στο άμεσο μέλλον.

Το σχήμα με τις σημερινές προδιαγραφές μεσοπρόθεσμα δεν είναι βιώσιμο.

Για να λειτουργήσει το νομισματικό σκέλος θα πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερη πίεση και για καλύτερο συντονισμό της δημοσιονομικής πολιτικής, άρα μια πολυμερής εποπτεία, που θα έχει ουσιαστική ισχύ, θα μπορεί να λειτουργεί σοβαρά, και ταυτόχρονα ένα πολιτικό σύστημα, στο οποίο θα μπορεί να είναι υπόλογη η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

N. Νανοπουλος:

Ενα μικρό σχόλιο για το θέμα της έλλειψης, ουσιαστικά, ισχυρής πολιτικής εποπτείας πάνω, κυρίως, στα νομισματικά θέματα.

Στο ECOFIN με μειωμένη σύνθεση δεν θα συζητούνται μόνο θέματα οικονομικής πολιτικής των 11 αλλά και των υπολοίπων κρατών-μελών, ενδεχομένως σχετικά με τη συναλλαγματική ισοτιμία, τους όρους εισδοχής των κρατών που δεν θα έχουν μείνει εκτός πρώτης φάσης κλπ.

Και αυτό, είτε συζητείται στο επίπεδο της Κεντρικής Τράπεζας, είτε στο επίπεδο των 11, νομίζω ότι θα πρέπει, ως Ελλάδα, να μας προβληματίσει. Θα πρέπει να γίνει η κατάλληλη προετοιμασία για την είσοδό μας στο ενιαίο νόμισμα.

N. Γκαργκάνας:

Θα ήθελα να κάνω την εξής παρατήρηση, σχετικά με όσα είπε ο Λ. Τσούκαλης. Είναι σωστές παρατηρήσεις, αλλά το πρόβλημα προκύπτει, κυρίως, όταν παρουσιάζονται αυτές που στη βιβλιογραφία είναι γνωστές ως “ασύμμετρες διαταραχές”, ως διαταραχές που οφείλονται σε παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομία μιας μόνο χώρας. Τότε, βεβαίως, υπάρχει θέμα μέσω σταθεροποίησης της οικονομικής δραστηριότητας αυτής της χώρας.

Γιατί, αν δεν υπάρχουν ασύμμετρες διαταραχές, βεβαίως η ενιαία νομισματική πολιτική θα ασκείται κατά τρόπο που να λαμβάνει υπόψη το σύνολο των οικονομιών.

Υπάρχει επικουρικά και η συναλλαγματική πολιτική, για τις χώρες, τουλάχιστον, που δέχονται ένα ρόλο στη συναλλαγματική πολιτική, μια υποτίμηση του ευρώ, σε σχέση με το δολάριο, προωθεί τις ευρωπαϊκές εξαγωγές και ενισχύει την ευρωπαϊκή

οικονομία και, βεβαίως, υπάρχουν και κάποια περιθώρια, εφόσον ο στόχος του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης είναι τα ελλείμματα να εκλείψουν μακροχρόνια, δηλαδή να είναι περίπου σε ισορροπία οι προϋπολογισμοί, μέχρι το 3% έχει κάποιο περιθώριο κανείς, σε περιόδους κύκλου να παίξει με αυτό.

Για τις χώρες όμως, που θα αντιμετωπίζουν αυτές τις ασύμμετρες διαταραχές, δεν νομίζω ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής. Θα πρέπει ν' αναπτυχθούν εναλλακτικοί μηχανισμοί εξισορρόπησης και σταθεροποίησης των οικονομιών. Ερχόμαστε έτσι στο μεγάλο πρόβλημα της ευκαμψίας, της μεγαλύτερης ευκαμψίας των αγορών.

Είναι κάτι το οποίο περίπου θεωρείται ταμπού σε πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Ευκαμψία της αγοράς σημαίνει ευκαμψία της αγοράς των συντελεστών παραγωγής και ιδιαίτερα της αγοράς εργασίας και της αγοράς αγαθών, βεβαίως.

Αυτός θα είναι αναπότρεπτα ο μεγαλύτερος, ο σημαντικότερος μηχανισμός εξισορρόπησης, σε περιπτώσεις που μία χώρα αντιμετωπίζει ύφεση λόγω των παραγόντων που θίγουν αυτήν και μόνο και όχι τον υπόλοιπο χώρο του ευρώ. Υπάρχει βεβαίως και ο εναλλακτικός μηχανισμός της μετακίνησης του εργατικού δυναμικού από τη μία χώρα στην άλλη, που είναι ένας μηχανισμός πολύ σημαντικός, πχ στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Αλλά στην Ευρώπη, πρώτον ιστορικά, δεν υπάρχει αυτή η τάση, η κινητικότητα εργασίας είναι περιορισμένη και, δεύτερον, δεν ξέρω σε ποιο βαθμό είναι και επιθυμητό να ξεριζώνονται οι άνθρωποι, μη μπορώντας να βρουν δουλειά στον τόπο τους.

Αν θέλουμε να έχουμε μια βιώσιμη νομισματική ένωση η προσπάθειά μας πρέπει να επικεντρωθεί τα επόμενα χρόνια στην αύξηση της ευκαμψίας των αγορών.

Στ. Θωμαδάκης:

Θέλω να συμπληρώσω κάτι, παίρνοντας αφορμή από αυτό που μόλις είπε ο Ν. Γκαργκάνας. Υπάρχει η πλευρά των αγορών: η ζώνη ευρώ από 1.1.99 και έπειτα, θα είναι ένα βήμα πάρα πολύ μεγάλο, για την ενοποίηση των αγορών και, ενώ πράγματι η μετακίνηση εργατικού δυναμικού από τη μια χώρα στην άλλη είναι σχεδόν αδύνατη στις σημερινές συνθήκες, ή, εν πάση περιπτώσει, δημιουργεί μια σειρά κοινωνικών προβλημάτων, η μετακίνηση του κεφαλαίου, που και σήμερα είναι εύκολη, θα γίνει ακόμα ευκολότερη και θα έχουμε ένα πολύ υψηλότερο επίπεδο ενοποίησης των αγορών.

Ηδη τα χρηματιστήρια, όπως πιθανώς ξέρετε, και οι οργανωμένες αγορές τίτλων στις χώρες που θα συμμετέχουν στη νομισματική ένωση ετοιμάζονται πυρετωδώς, έτσι ώστε την 1.1.1999 οι τιμές τους εκείνη την ημέρα να μετατραπούν σε ευρώ και να έχουμε διαπραγμάτευση και προσδιορισμό τιμών σε ευρώ.

Δημιουργείται, λοιπόν, μια τεράστια κεφαλαιαγορά, αποτελούμενη από πολλές εθνικές αγορές, η οποία όμως θα έχει ομοιογένεια τιμών, σε ό,τι αφορά το νόμισμα στο οποίο τιμολογούνται οι τίτλοι.

Αυτό σημαίνει ότι οι αναταραχές, οι διαταράξεις που ενδεχομένως θα σημειωθούν σε αυτόν τον τομέα, και είχαμε το πρόσφατο παράδειγμα των διαταραχών στη Νοτιο-ανατολική Ασία, θα είναι πολύ πιο ομοιογενείς, πιστεύω, σε όλο το σύστημα και θα δημιουργηθεί και απ' αυτή την πλευρά μια πίεση, νομίζω, να φτάσουμε εκεί που έλεγε πριν ο κ. Τσούκαλης. Θα έχουμε αγορές στις οποίες θα είναι πολύ πιο ενιαίες οι διαταράξεις και αυτό θα δημιουργεί μεγάλη πίεση για μια ενιαία πολιτική αντιμετώπισης των διαταραχών. Τέτοια αντιμετώπιση θα είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει με το άθροισμα των αποφάσεων των 15 κυβερνήσεων ή, αν θέλετε, των 15 εποπτικών αρχών που έχουμε τώρα στις 15 κεφαλαιαγορές.

Θα έλεγα λοιπόν συμπληρώνοντας τον κ. Τσούκαλη ότι θα αναπτυχθεί πίεση για ενιαίους εποπτικούς μηχανισμούς, πέραν των μηχανισμών της νομισματικής πολιτικής και της τράπεζας, και σε άλλους τομείς των αγορών και αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό ζήτημα. Εκφεύγει μεν της δημοσιονομικής πολιτικής αυτής καθεαυτής, αλλά νομίζω ότι είναι πολύ κρίσιμο για την ευρωπαϊκή ατζέντα και τη βιωσιμότητα της νομισματικής ένωσης.

N. Νανοπουλος:

Αν μου επιτρέπετε να σχολιάσω κάτι που είπε ο κ. Γκαργκάνας με το οποίο τείνω να διαφωνήσω.

Πιστεύω ότι εισερχόμενοι σε ένα ενιαίο νόμισμα και σε μία ενιαία ζώνη ευρώ, με τη σημερινή συγκυρία, έχουμε ήδη μια πολύ μεγάλη ανομοιογένεια. Κάποιες χώρες, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, οι οποίες έχουν χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, θα ήθελαν χαμηλά επιτόκια.

Άλλες χώρες όπως η Ισπανία, η Ιταλία, η Ιρλανδία και η Βρετανία, θα ήθελαν υψηλότερα επιτόκια. Η τελευταία ίσως δεν γίνεται μέλος της ΟΝΕ εξαιτίας για το λόγο αυτό.

Αν το δούμε διαχρονικά, αυτό θα οδηγήσει στην ανάγκη ο εξισορροπητικός μηχανισμός, ο μηχανισμός εξομάλυνσης του οικονομικού κύκλου, να είναι η δημοσιονομική πολιτική.

Βλέπω δηλαδή να παίζει σημαντικό ρόλο η δημοσιονομική πολιτική σε ένα ενιαίο νόμισμα, και να είναι αυτός ο παράγοντας, ο οποίος θα το σταθεροποιεί.

N. Γκαργκάνας:

Αν μου επιτρέπετε, νομίζω ότι δεν καταλάβατε καλά. Από την 1.1.1999, όλα τα επιτόκια θα συγκλίνουν εξ ορισμού, τουλάχιστον στις χρηματαγορές, στις κεφαλαιαγορές λίγο αργότερα, προς τα γερμανικά επιτόκια, επομένως θα υπάρχει το αντίθετο πρόβλημα, χώρες οι οποίες ιστορικά έχουν τάση για πληθωρισμό, όπως είναι η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, θα έχουν πολύ χαμηλά επιτόκια και χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής και αυτό που απασχολεί σήμερα τις νομισματικές και τις οικονομικές αρχές στις χώρες της Κοινότητας, είναι τι θα γίνει με αυτές τις χώρες.

N. Νανοπουλος:

Αυτό ακριβώς είπα.

N. Γκαργκάνας:

Δεν υπάρχει θέμα αντιμετώπισης ύφεσης. Απ' ό,τι κατάλαβα, είπατε ότι θα υπάρξει θέμα ύφεσης.

N. Νανοπουλος:

Όχι.

N. Γκαργκάνας:

Οτι θα υπάρξει θέμα πληθωρισμού, αναζωπύρωσης του πληθωρισμού, συμφωνώ, ναι. Θα έχουμε διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, διαχρονικά, και αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρχει μια δημοσιονομική πολιτική εύκαμπτη για την κάθε περίπτωση, η οποία να μπορεί να προσαρμόζεται στα δεδομένα κάθε χώρας που διαφοροποιείται από το μέσο όρο. Γι' αυτό συζητάμε αυτή τη στιγμή και είναι γνωστό αυτό, νομίζω, ότι πλέον πρέπει να προσαρμόζονται οι χώρες σε μια εύκαμπτη σχετικά

δημοσιονομική πολιτική, η οποία να επιτρέπει και την πρόληψη του πληθωρισμού αλλά και τις ανισορροπίες των ρυθμών ανάπτυξης.

Ι. Αφεντούλη:

Αυτές είναι θα λέγαμε οι μακροοικονομικές συνέπειες της εισαγωγής του ενιαίου νομίσματος.

Γ. Αλογοσκούφης:

Ακριβώς. Το μεγάλο πρόβλημα που προκύπτει τουλάχιστον από όσα ελέχθησαν είναι κατά πόσο η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να είναι περισσότερο ή λιγότερο εύκαμπτη κι εγώ τείνω να συμφωνήσω με εκείνους που λένε ότι η δημοσιονομική πολιτική θα πρέπει να είναι περισσότερο εύκαμπτη και μάλιστα το σύμφωνο σταθερότητας, με τους επί πλέον περιορισμούς που βάζει, ίσως να αποτελέσει έναν ακόμη επιβαρυντικό παράγοντα για τη βιωσιμότητα του συστήματος, διότι οι χώρες-μέλη έχουν διαφορετικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά, βρίσκονται και σε διαφορετική φάση του κύκλου, αν θέλετε, αν μπορεί να μιλήσει κανείς για κύκλο.

Εχουμε πχ χώρες πολύ έντονα αναπτυσσόμενες, που είναι χώρες υποδοχής μεγάλων ξένων επενδύσεων, όπως η Ιρλανδία, η Ισπανία. Σε άλλες χώρες δεν συμβαίνει αυτό. Επί πλέον, υπάρχουν τα διαφορετικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, διότι δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η κοινωνική ασφάλιση είναι ο μεγαλύτερος ίσως αυτόματος σταθεροποιητής των οικονομιών, ειδικά το σύστημα των επιδομάτων ανεργίας.

Με άλλα λόγια οι διάφορες χώρες, σε περίπτωση ύφεσης, αντιδρούν διαφορετικά, και ως προς το έλλειμμα, διότι έχουν περισσότερο ή λιγότερο γενναιόδωρα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης ή επιδότησης της ανεργίας.

Τίθενται λοιπόν θέματα δημοσιονομικής πολιτικής και αυτομάτων σταθεροποιητών, που δεν νομίζω ότι έχουν αντιμετωπιστεί σοβαρά.

Μοιραία, θα αντιμετωπιστούν de facto και, αν θέλετε ad hoc αυτά τα θέματα, από το Συμβούλιο EURO, οποιαδήποτε σύνθεση και αν έχει.

Επίσης, θα ασχοληθεί και με θέματα που έχουν να κάνουν με τους όρους και με τις προϋποθέσεις εισόδου των χωρών που θα μείνουν απ' έξω σε πρώτη φάση.

Εδώ νομίζω ότι έγκειται το μεγαλύτερο πρόβλημα για την Ελλάδα. Το κύριο ερώτημα για μας είναι αν το ευρώ θα εισαχθεί στην Ελλάδα ως εγχώριο νόμισμα ή ως ξένο νόμισμα, γιατί ασφαλώς θα έχουμε το ευρώ, το ερώτημα είναι αν θα το έχουμε ως νόμισμά μας ή αν θα το έχουμε ως νόμισμα των υπολοίπων Ευρωπαίων. Και αν οι διαδικασίες αυτού του άτυπου Συμβουλίου, του EURO-11, προμηνύουν οτιδήποτε, σίγουρα δεν προμηνύουν κάτι καλό για την Ελλάδα, γιατί η Ελλάδα θα είναι έξω από το Συμβούλιο, θα καλείται να επικυρώσει αποφάσεις που θα έχουν ληφθεί δια μεγάλης πλειοψηφίας από το Συμβούλιο και η θέση μας γενικά θα είναι πολύ δυσκολότερη. Πιστεύω ότι είναι αυτό ίσως το μεγαλύτερο μειονέκτημα της καθυστέρησης που παρατηρήθηκε στη χώρα μας, το γεγονός δηλαδή ότι δεν προσπαθήσαμε από την αρχή να μετάσχουμε στο Συμβούλιο.

Ι. Αφεντούλη:

Προφανώς οι λόγοι της ελληνικής καθυστέρησης δεν είναι εύκολο να αναλυθούν στο πλαίσιο της συζήτησης αυτής, θα έπρεπε να επανέλθουμε ίσως σ' ένα δεύτερο κύκλο.

Γ. Αλογοσκούφης:

Δεν μίλησα για τους λόγους, αλλά για τις συνέπειες αυτής της καθυστέρησης.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Όλες οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας έχουν μερίδιο ευθύνης, αλλά τέλος πάντων. Θα έπρεπε νομίζω να προσεχθεί αυτό που είπε ο κ. Τσούκαλης, ότι το σύστημα της ΟΝΕ όπως έχει σχεδιασθεί δεν είναι βιώσιμο και προσκαλεί και προκαλεί για μια πολιτική ενοποίηση πολύ συγκεκριμένη, όχι μόνο στα λόγια. Πρώτο ζήτημα εντελώς άμεσο: η αντίφαση που υπάρχει ανάμεσα στην παραδοχή ότι τα ελλείμματα υπονομεύουν τη σταθερότητα του νομίσματος και στην έλλειψη μέσων σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την καταπολέμηση των ελλειμμάτων.

Ν. Νανοπουλος:

Ευθύνη των εθνικών κυβερνήσεων είναι.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Ευθύνη των εθνικών κυβερνήσεων η οποία ασκείται όμως μέσα σ' ένα πλαίσιο, δεδομένο πλέον. Υποστηρίζω ότι δεν είναι μονόδρομος ή αυτονόητο αυτή η προσαρμογή των ελλειμμάτων σε εθνικό επίπεδο, που είναι ευθύνη των εθνικών κυβερνήσεων, να γίνεται μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο, δια της μείωσης των δημοσίων δαπανών, τελεία και παύλα. Θεωρώ ότι και πολιτικά και τεχνικά δεν σημαίνει τίποτε αυτό, αν δεν δούμε ποιες δαπάνες μειώνουμε και με ποιες συνέπειες, οικονομικές, για να μη μιλήσω για τις κοινωνικές και τις άλλες. Οικονομικές, απλώς και μόνο. Επομένως υπάρχει και ζήτημα φορολογικής πολιτικής, όχι δημοσιονομικής γενικότερα, αλλά και φορολογικής, στενότερα. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, το φορολογικό πρόβλημα είναι βασικά έλλειμμα εσόδων και όχι υπερπληθώρα εξόδων, δαπανών. Νομίζω λοιπόν ότι και στο επίπεδο το φορολογικό, τουλάχιστον για το τμήμα εκείνο που αφορά τις σχέσεις με τις άλλες χώρες, δηλαδή κόστος παραγωγής κλπ, θα πρέπει σύντομα να έχουμε εναρμόνιση των πολιτικών. Γι' αυτό και καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι χωρίς περαιτέρω και πολύ συγκεκριμένου περιεχομένου πολιτική ενοποίηση, δεν θα μπορέσει να δουλέψει το σύστημα της ΟΝΕ.

Ν. Γκαργάνας:

Συμφωνώ ως προς το μακροπρόθεσμο στόχο. Εξ άλλου, είναι γνωστό, ότι για τους πρωτεργάτες της διαδικασίας της νομισματικής και οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης, τελικός στόχος είναι κάποια ομοσπονδιακή μορφή πολιτικής οργάνωσης, η οποία βεβαίως συνεπάγεται και ομοσπονδιακό προϋπολογισμό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα ήταν πιο αποτελεσματική η λειτουργία της νομισματικής ένωσης, αν υπήρχε ομοσπονδιακός προϋπολογισμός. Απαντώντας όμως στον Γ. Αλογοσκούφη θα έλεγα ότι η εμπειρία των τελευταίων χρόνων έχει αποδείξει ότι όσες χώρες προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τον κύκλο της οικονομίας με δημοσιονομικά μέσα, το μόνο που πέτυχαν είναι ν' αυξήσουν το δημόσιο χρέος χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η Ιαπωνία, όπου η δημοσιονομική πολιτική είχε αποτέλεσμα μηδέν. Και από άλλα παραδείγματα προκύπτει ότι ο ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής, ως μέσου αντικυκλικής πολιτικής, πολύ περισσότερο δε ως μέσου στήριξης πιο μακροχρόνιων ρυθμών ανόδου της οικονομίας, είναι περιορισμένος. Για μένα, το μεγάλο πρόβλημα που θα κρίνει όλο το εγχείρημα, είναι το πρόβλημα

της ανεργίας. Πρόκειται για ένα διαρθρωτικό, μακροχρόνιο πρόβλημα, του οποίου την ευθύνη αντιμετώπισης έχουν οι εθνικές κυβερνήσεις.

Δεν υπάρχει κοινοτική πολιτική, πέρα από ορισμένες γενικόλογες αποφάσεις του Συμβουλίου, και δεν νομίζω ότι το πρόβλημα της ανεργίας μπορεί να αντιμετωπιστεί με δημοσιονομικά μέτρα.

Κατά τη γνώμη μου, η επιτυχία ή όχι του εγχειρήματος της νομισματικής ενοποίησης θα κριθεί από το τι θα γίνει με την ανεργία τα επόμενα 5-10 χρόνια.

Σε ό,τι αφορά τις ασύμμετρες επιπτώσεις της οικονομίας, νομίζω ότι η βιβλιογραφία που ξεκίνησε κυρίως από αμερικανικές εργασίες – και είναι γνωστή η στάση των Αμερικανών απέναντι στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση – τους δίνει υπερβολική βαρύτητα.

Αν παρακολουθήσετε τη διαδικασία, θα δείτε ότι η αλληλεξάρτηση των οικονομιών αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό και μεταβάλλεται διαχρονικά. Για παράδειγμα, στην τελευταία σχετική έκθεση του ΟΟΣΑ εμφανίζεται ο συντελεστής συσχέτισης των οικονομικών κύκλων στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο συντελεστής ήταν μέχρι το 1992 κάτω από 0,5% και τώρα έχει φτάσει το 0,66%-0,68%, που σημαίνει ότι πλέον και η ελληνική οικονομία που έχει σημαντικές διαρθρωτικές ιδιομορφίες, σε σύγκριση με τους εταίρους μας στην Κοινότητα, αρχίζει να συγχρονίζεται με τον οικονομικό κύκλο στην υπόλοιπη Ευρώπη. Και όσο προχωρεί η οικονομική ολοκλήρωση, νομίζω ότι τόσο θα περιορίζονται και οι ασύμμετρες επιπτώσεις.

Γι' αυτό πιστεύω ότι ο προβληματισμός μας πρέπει να επικεντρωθεί στην ανεργία και εκεί η απάντηση είναι πολύ δύσκολη, δεν ξέρω πραγματικά ποια θα μπορούσε να είναι.

Γ. Αλογοσκούφης:

Απλώς μια παρατήρηση για το θέμα της δημοσιονομικής πολιτικής θα ήθελα να κάνω. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι και η νομισματική και η δημοσιονομική πολιτική, ως σταθεροποιητικά εργαλεία, έχουν σημαντικά προβλήματα.

Η μεν νομισματική πολιτική αποφασίζεται εύκολα, αλλά οι επιπτώσεις της στην οικονομία είναι μεγάλες και αβέβαιες χρονικές υστερήσεις, η δε δημοσιονομική πολιτική έχει το πρόβλημα ότι αποφασίζεται δύσκολα, γιατί δεν μεταβάλλεται εύκολα, αλλά όταν αποφασιστεί είναι ένα εξαιρετικά ισχυρό εργαλείο επηρεασμού της οικονομικής δραστηριότητας.

Αυτό που λέμε είναι το εξής: στην Ευρώπη έχουμε διαφορετικά συστήματα, διαφορετικούς αυτόματους σταθεροποιητές. Όταν, λοιπόν, πάψει να υπάρχει ευελιξία της νομισματικής πολιτικής, εκ των πραγμάτων, αυξάνει η σημασία του ρόλου της δημοσιονομικής πολιτικής και η ανάγκη συντονισμού των δημοσιονομικών πολιτικών.

Αυτό σε πρακτικό επίπεδο ήδη αντιμετωπίζεται με τη δημιουργία του EURO-11.

Αλλά διερωτώμαι: αρκεί η δημιουργία του EURO-11 και μάλιστα με το σημαντικό βάρος που θα έχουν σ' αυτό το Συμβούλιο η Γερμανία και η Γαλλία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των υπολοίπων χωρών;

Ο συνδυασμός δε του EURO-11 με το σύμφωνο σταθερότητας, που περιορίζει πάρα πολύ τις δυνατότητες αλλαγής της δημοσιονομικής πολιτικής, κάνει τα πράγματα πολύ χειρότερα.

Γιατί ας μην ξεχνάμε ότι στις μεγάλες νομισματικές ενώσεις, όπως είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες, υπάρχει ένας τεράστιος προϋπολογισμός ομοσπονδιακός, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση αυτών ακριβώς των προβλημάτων. Όταν αυξήθηκε η ανεργία στην Καλιφόρνια, όπως πχ συνέβη με τη μείωση των

εξοπλισμών, αμέσως ο ομοσπονδιακός προϋπολογισμός έδωσε πολλά χρήματα μέσω των επιδομάτων ανεργίας και βοήθησε στην εξομάλυνση της κατάστασης. Στην Ευρώπη τέτοιος μηχανισμός δεν υπάρχει.

Θα πρέπει, λοιπόν, να βρούμε κάτι που να αντισταθμίσει τη λειτουργία των αυτόματων σταθεροποιητών, γιατί κανείς ποτέ δεν έχει αμφισβητήσει τη σημασία των αυτόματων σταθεροποιητών, ειδικά στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης. Στην Ελλάδα έχουν ίσως μικρότερη σημασία, αλλά για τις άλλες χώρες αυτοί οι σταθεροποιητές έχουν μεγάλη σημασία.

Αν, λοιπόν, κάποια διαταραχή, που επηρεάζει το ίδιο όλες τις χώρες, λόγω της διαφορετικής διάρθρωσης της Ισπανίας ανεβάσει ειδικά στη χώρα αυτή την ανεργία, με ποιο τρόπο θα αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα; Εξακολουθεί να είναι υπαρκτό και ο μόνος τρόπος να το αντιμετωπίσουμε είναι κάποιος συντονισμός των δημοσιονομικών πολιτικών, δεν γίνεται διαφορετικά.

Λ. Τσούκαλης:

Θα συμφωνήσω με τον προλαλήσαντα. Νομίζω όντως ότι οι δημοσιονομικές πολιτικές έχουν σημαντικό ρόλο να παίξουν. Χρειαζόμαστε από τη μια ευκαμψία, σε εθνικό επίπεδο, και από την άλλη συντονισμό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα δύο πράγματα είναι διαφορετικά και το ένα δεν αναιρεί το άλλο.

Το δεύτερο που θα πρόσθετα είναι ότι σε επίπεδο ευρωπαϊκό η μακροοικονομική πολιτική γίνεται ασύγκριτα πιο αποτελεσματική απ' ότι σε επίπεδο εθνικό, λόγω της υψηλότερης οικονομικής αυτάρκειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δηλαδή και η νομισματική και η δημοσιονομική πολιτική στο βαθμό που ασκούνται ή συντονίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, γίνονται πολύ πιο αποτελεσματικές, απ' ότι, αν πάρουμε την ακραία περίπτωση, σε επίπεδο Ελλάδας, που είναι μικρή, ανοικτή οικονομία.

Και για να συμφωνήσω σ' ένα σημείο με το Ν. Γκαργκάνα, οπωσδήποτε η ανεργία είναι σημαντικότερο πρόβλημα και οπωσδήποτε σε μεγάλο βαθμό χρειάζεται διαρθρωτικά μέτρα.

Αλλά δεν θα ήθελα να φτάσουμε στο άλλο άκρο και να πούμε ότι η μακροοικονομική πολιτική δεν έχει κανένα ρόλο να παίξει στην Ευρώπη, γιατί αυτό γίνεται πολύ επικίνδυνο.

Και υπάρχει μια τέτοια τάση πλέον, της ορθόδοξης μακροοικονομικής σκέψης, ότι η μακροοικονομική πολιτική καταργήθηκε και ότι όλα είναι διαρθρωτικά προβλήματα. Αυτό, πλέον, πάει στο άλλο άκρο. Δεν λέμε ότι ο κεϋνσιανισμός ζει, όπως ζούσε στη δεκαετία του '50, αλλά να μην πούμε ότι δεν έχουν κανένα ρόλο να παίξουν οι νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Εχετε δίκιο. Και θα πρόσθετα και τα εξής παίρνοντας αφορμή απ' όσα είπε ο κ. Αλογοσκούφης για τις ΗΠΑ:

Πρώτον, τίποτα δεν μας εμποδίζει να σκεφθούμε κάποιον προϋπολογισμό πιο μακροχρόνιο και αυξημένο και στην Ευρώπη.

Δεύτερον, θα περιγράψω ένα σενάριο που θα φανεί ανορθόδοξο. Μέχρι σήμερα, όταν μιλάμε για εναρμόνιση φορολογίας μιλάμε κυρίως για ΦΠΑ. Γιατί δεν θα μπορούσαμε να συντονίσουμε τις φορολογικές πολιτικές εισοδήματος και να δημιουργήσουμε ενδεχομένως και συνθήκες περαιτέρω συντονισμού της οικονομικής πολιτικής;

Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να μεταρρυθμίσουμε τη φορολογική πολιτική εισοδήματος και να περιορίσουμε την αγοραστική αξία των εισοδημάτων των μεσαίων

στρωμάτων, τα οποία ούτως ή άλλως είναι υπερβολικά διογκωμένα, εξωφρενικά στην Ευρώπη, και να επιτύχουμε κολοσσιαίες μεταφορές εισοδημάτων προς τα κάτω. Θέλω να πω με αυτό ότι οι πολιτικές επιλογές υπάρχουν πάντοτε, δεν χρειάζεται να περιμένουμε τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Αναφέρθηκε ο κ. Γκαργκάνας στην ανεργία. Οντως είναι δύσκολο πρόβλημα. Στο Λευκό Βιβλίο είχαμε κάποια ανίχνευση απαντήσεων. Δεν τις εφάρμοσε καμία κυβέρνηση παρόλο που ο συνδυασμός των προτάσεων ήταν πολύ καλός. Από τη μία πλευρά γινόταν λόγος για την ελαστικότητα της αγοράς εργασίας, τις νέες μορφές απασχόλησης, αυτά που αποπειράται να κάνει τώρα η Μαρτίν Ομπρι στη Γαλλία. Και από την άλλη πλευρά είχαμε ένα είδος πανευρωπαϊκού κενσινιανισμού, με δανεισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και χρηματοδότηση μεγάλων ευρωπαϊκών έργων, που θα είχαν και άλλες θετικές παρενέργειες, ενοποίηση του χώρου κλπ. Δεν έγινε τίποτε πλην της πολύ στενά – επιτρέψτε μου να το πω έτσι – ταξικά προσδιορισμένης επιλογής εισαγωγής της ελαστικότητας της αγοράς εργασίας.

Γ. Αλογοσκούφης:

Για το θέμα της ανεργίας ήθελα να πω κάτι. Ασφαλώς οι διαρθρωτικές αλλαγές είναι απαραίτητες στην Ευρώπη, γιατί η αγορά εργασίας είναι πάρα πολύ σκληρή, έως και άκαμπτη.

Φοβάμαι επί πλέον, ότι στην Ευρώπη, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια μετά την εισαγωγή του ευρώ, λόγω της ανάγκης που θα έχει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να αποκτήσει αξιοπιστία, σε ό,τι αφορά τον πληθωρισμό, θα είναι περισσότερο άκαμπτη απ' ό,τι χρειάζεται και δεν θα διευκολύνει έτσι η νομισματική πολιτική την καταπολέμηση της ανεργίας.

Η Κεντρική Τράπεζα θα επιδιώκει ν' αποκτήσει την αξιοπιστία της Μπούντεσμπανκ, ας πούμε, και για το λόγο αυτό στα επιτόκια θα είναι πολύ περισσότερο άκαμπτη και δεν θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις καταπολέμησης της ανεργίας. Διότι η αντιμετώπιση της ανεργίας έχει δύο σκέλη: θέλει και σχετική ευελιξία στη νομισματική πολιτική, που να διευκολύνει την αύξηση της απασχόλησης και διαρθρωτικές αλλαγές που θα επιτρέψουν την οποιαδήποτε αύξηση της ζήτησης να μετατραπεί σε μεγαλύτερη απασχόληση.

Ι. Αφεντούλη:

Θα ήθελα να θέσω το εξής ζήτημα τώρα, που νομίζω ότι πρέπει να το καλύψουμε, στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης.

Μέχρι στιγμής ομφαλοσκοπούμε, δηλαδή μιλάμε για τα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήδη βλέπουμε τις δυσκολίες του εγχειρήματος, που ούτως ή άλλως κανείς σας, νομίζω, δεν υποτιμά.

Αλλά το εγχείρημα της ΟΝΕ, που από όλους αναγνωρίζεται ως ένα πολύ σημαντικό βήμα, δεν θα δημιουργηθεί εν κενώ, δημιουργείται μέσα σε μια παγκόσμια αγορά, ιδιαίτερα διασυνδεδεμένη, όπως όλοι νομίζω αναγνωρίζετε, και οπωσδήποτε θα δεχθεί πιέσεις.

Ήδη έχω υπόψη μου και φαντάζομαι ότι θα έχετε κι εσείς, διάφορα κινδυνολογικά άρθρα, Αμερικανών κυρίως ειδικών, που λένε ότι η ΟΝΕ μπορεί να οδηγήσει την Ευρώπη ακόμη και σε πόλεμο.

Για πείτε μου, κύριε Νανοπούλε, πώς προσεγγίζετε το θέμα των εξωτερικών πιέσεων στο οικοδόμημα της ΟΝΕ από την εισαγωγή του νομίσματος και μετά;

Ν. Νανοπούλος:

Προσωπικά δεν προβλέπω ότι θα υπάρξει κρίση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε διαλυτικές τάσεις μέσα στην Ευρώπη. Υπάρχουν τα όργανα εκείνα, τα οποία θα

μπορέσουν, εφόσον εμφανιστούν ορισμένες αρνητικές τάσεις, να διορθώσουν τις αδυναμίες της ΟΝΕ. Καλό θα είναι να μην κινδυνολογούμε είτε προς τη μία είτε προς την άλλη πλευρά. Διότι υπάρχουν και απόψεις που λένε ότι χωρίς τη νομισματική και οικονομική ένωση η Ευρώπη θα είχε αποσυντεθεί. Ούτε αυτό είναι ακριβές. Εκείνο που θα πρέπει να προσεχθεί είναι ότι εάν με την ΟΝΕ δεν λυθούν τα καίρια οικονομικά προβλήματα της Ευρώπης, τότε θα εμφανιστούν σοβαρά προβλήματα πολιτικής φύσεως. Το βασικότερο που έχουμε να αντιμετωπίσουμε αυτή τη στιγμή είναι το πρόβλημα της ανεργίας, το οποίο – για να συνδέσω τη μία ενότητα με την άλλη στην οποία εισερχόμαστε – νομίζω ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό. Και συμφωνώ με αυτά που είτε πριν ο κ. Αλογοσκούφης. Η νομισματική πολιτική θα είναι συγκρατημένη, όπως επίσης θα είναι συγκρατημένη, λόγω του Συμφώνου Σταθερότητας και η δημοσιονομική πολιτική. Επομένως δεν θα υπάρχει δυνατότητα ώθησης της ανάπτυξης, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό. Επίσης και το νόμισμα, το ευρώ, πιστεύω ότι θα είναι ένα σκληρό νόμισμα, όχι μόνο λόγω της νομισματικής πολιτικής, αλλά και λόγω άλλων, θεσμικών κυρίως, παραγόντων που έχουν να κάνουν με την αυξημένη ρευστότητα και την αυξημένη διαπραγματευσιμότητα που θα έχει αυτό το νόμισμα στην παγκόσμια αγορά, τη διαφοροποίηση των χαρτοφυλακίων και την ανάγκη των διεθνών χαρτοφυλακίων να μπουνε στο ευρώ, που θα είναι ένα νόμισμα συμπληρωματικό ως προς το δολάριο, δεδομένου του ρόλου του στην παγκόσμια οικονομία. Ολοι αυτοί οι λόγοι, κάπως πιο τεχνικοί, θα οδηγήσουν, κάτω από σκληρές σταθεροποιητικές συνθήκες, σ' ένα πολύ ισχυρό νόμισμα. Επομένως η μόνη διέξοδος για τη λύση του θέματος ανεργίας, που θα είναι ίσως το βασικότερο πρόβλημα που θα συνεχίσει ν' αντιμετωπίζει η Ευρώπη, και για τη μη δημιουργία αποσταθεροποιητικών τάσεων, θα είναι οι διαρθρωτικές αλλαγές, στις οποίες αναφερθήκαμε προηγουμένως εκτενώς. Αυτό παραμένει το μόνο χαρτί που φαίνεται μεσοπρόθεσμα να υπάρχει, εκτός εάν βρεθούν άλλοι μηχανισμοί, ώστε να λυθεί ή, τέλος πάντων, να αμβλυνηθεί το θέμα της ανεργίας. Είναι κάτι που νομίζω ότι ακόμη και στην Ελλάδα τον τελευταίο καιρό το αναγνωρίζουμε και ίσως σε κάποιο βαθμό το αντιμετωπίζουμε.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Κύριε Νανόπουλε, έχω δει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μελέτες ευρωπαϊκών οικονομικών ινστιτούτων, κυρίως γερμανικών και ίσως αυτό έχει ενδιαφέρον, που προβλέπουν ραγδαία πτώση των επιτοκίων, μετά την ολοκλήρωση της ΟΝΕ, και ραγδαία αύξηση των επενδύσεων και ραγδαία – επαναλαμβάνω – πτώση της ανεργίας, λόγω επενδύσεων, το οποίο είναι κάτι πρωτοφανές για την Ευρώπη. Δηλαδή μιλάμε για πολύ μεγάλες αλλαγές. Κάποιο ινστιτούτο, μάλιστα, ανέφερε ότι δύο χρόνια μετά την εφαρμογή, δηλαδή το 2001, μπορεί το ποσοστό ανεργίας στην Ευρώπη να πέσει στο μισό τοις εκατό. Έχετε καθόλου πληροφόρηση ή εκτίμηση γι αυτό;

Ν. Νανοπουλος:

Νομίζω ότι αυτό το οποίο έχει παρατηρηθεί σε πολλές χώρες είναι το εξής: οι περιφερειακές αγορές που είχαν υψηλά επιτόκια, εν μέρει λόγω του επενδυτικού κινδύνου, του επενδυτικού premium το οποίο πλήρωναν και που υπήρχε ενσωματωμένο στα επιτόκια τους, εμφανίζουν έναν πολύ γρήγορο ρυθμό ανάπτυξης όταν μειώνεται ραγδαία το επενδυτικό ρίσκο, με την προοπτική, πχ συμμετοχής στο ενιαίο νόμισμα. Αυτό παρουσιάστηκε σε πολλές χώρες, όπως στην Ισπανία, την

Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ιρλανδία. Πιστεύω ότι μπορεί να γίνει και στην Ελλάδα, και το είχαμε κάπως γευθεί μέχρι το φθινόπωρο του 1997.

Δεν νομίζω όμως ότι αυτό το φαινόμενο αφορά χώρες, όπως η Γαλλία ή η Γερμανία, οι οποίες είναι εγγλωβισμένες σε επιτόκια και σε ρυθμούς ανάπτυξης αρκετά περιορισμένους.

Στ. Θωμαδάκης:

Να παρέμβω στο σημείο αυτό. Εγώ πιστεύω, και βέβαια άλλοι συνάδελφοι εδώ είναι πολύ ειδικότεροι περί τα μακροοικονομικά, ότι από τη συζήτηση εξάγεται το συμπέρασμα πως μια σειρά μηχανισμών οικονομικής πολιτικής, τόσο στο δημοσιονομικό, όσο και στο νομισματικό τομέα, που θα λειτουργήσουν με την έναρξη της ΟΝΕ, θα έχουν συστατικό χαρακτήρα.

Αρα ο κίνδυνος, από μια άποψη, που πρέπει να συζητήσουμε, είναι κατά πόσο η ΟΝΕ θα οδηγήσει σε μια ύφεση, πολύ σοβαρή, και ποιοι θα είναι οι τρόποι και οι μηχανισμοί, έτσι ώστε, είτε αυτό να μη συμβεί, αλλά εν πάση περιπτώσει, και εάν συμβεί, να υπάρξει μια έξοδος.

Υπάρχει πράγματι το επιχείρημα ότι με τη δημιουργία της νομισματικής ένωσης και την ανάδειξη του ευρώ σε νόμισμα-κλειδί, μπορεί η Ευρώπη να γίνει πόλος έλξης και εισροής μεγάλων κεφαλαίων από το εξωτερικό. Αυτό από μόνο του μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των επιτοκίων, σε κάποιο επενδυτικό μπουμ, σε κάποια δυναμική μεγέθυνση κλπ.

Βεβαίως, εγώ πιστεύω ότι αυτό μπορεί να γίνει υπό προϋποθέσεις. Η εισροή κεφαλαίων δεν θα μετατραπεί αυτομάτως σ' ένα επενδυτικό μπουμ, γιατί, λ.χ. η εισροή των κεφαλαίων μπορεί σε πρώτη φάση να μετατραπεί σε πληθωρισμό χρηματιστηριακών αξιών και αν αυτός ο πληθωρισμός χρηματιστηριακών αξιών δεν καταφέρει να μετατραπεί σε επενδυτικό δυναμισμό, τότε, αντίθετα, δημιουργούνται κίνδυνοι πολύ μεγάλης αστάθειας. Αυτό είναι το ένα θέμα.

Το άλλο θέμα που ήθελα να θίξω συνδέεται με τη δυνατότητα δημοσιονομικών μεταβιβάσεων μεταξύ χωρών. Χωρίς μηχανισμούς δημοσιονομικών μεταβιβάσεων υπάρχει ο κίνδυνος αυτή η κίνηση των κεφαλαίων, κάθε στιγμή που υπάρχει μια διαταραχή, είτε στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, είτε στις κεφαλαιαγορές, να έχουμε φυγή κεφαλαίων από τις περιφερειακές προς τις κεντρικές αγορές. Αυτό συμβαίνει άλλωστε και σήμερα.

Μπορεί δηλαδή να παρατηρηθεί μέσα στη νομισματική ένωση μετατόπιση κεφαλαίων προς τις κεντρικές αγορές και αυτό να δημιουργεί φαύλους κύκλους στις περιφερειακές αγορές, που δεν θα έχουν τη δυνατότητα με δημοσιονομική πολιτική και δημιουργία ελλείμματος να αντισταθμίσουν. Επομένως, είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός μηχανισμού μεταβίβασης πόρων και κεφαλαίων, που να έχει τουλάχιστον τον αμυντικό χαρακτήρα του να αντισταθμίζει απότομες εκροές ιδιωτικών κεφαλαίων, γιατί αυτό είμαι βέβαιος ότι θα συμβεί στη νομισματική ένωση.

Ν. Γκαργκάνας:

Θα ήθελα να συνοψίσω τη θέση μου ως προς το ρόλο της δημοσιονομικής και της νομισματικής πολιτικής. Νομίζω ότι δημιουργήθηκε κάποια σύγχυση και εμφανιζόμαστε ότι διαφωνούμε σε θέματα που νομίζω ότι συμφωνούμε. Πρώτον, οπωσδήποτε κανείς δεν αμφιβάλλει ότι υπάρχει ανάγκη ενός ομοσπονδιακού συστήματος βασικών πληρωμών, για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων των ασύμμετρων οικονομικών διαταραχών.

Αυτό δεν υπάρχει σήμερα. Κάποτε θα γίνει ή ευχόμαστε να γίνει. Αυτή τη στιγμή ο κοινοτικός προϋπολογισμός ξέρουμε ότι είναι 1,17% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Δεν υπάρχουν τέτοια περιθώρια.

Και τα προγράμματα για την αντιμετώπιση της ανεργίας που είχε προτείνει ο Σαντέρ δεν έγιναν δεκτά. Συνεπώς πρέπει να είμαστε ρεαλιστές. Αυτό είναι το πρώτο και είναι δεδομένο. Σε κοινοτικό επίπεδο δεν υπάρχει περιθώριο για δημοσιονομική πολιτική. Δεύτερον: πώς νοείται ο συντονισμός στο ECOFIN της δημοσιονομικής πολιτικής; Ουδέποτε ετέθη θέμα ότι το ECOFIN θα συντονίζει τη δημοσιονομική πολιτική κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχύει χώρες που αντιμετωπίζουν ύφεση κλπ. Αυτό είναι ουτοπία, δεν ετέθη ποτέ. Το μόνο που ετέθη είναι να συντονίζονται έτσι οι δημοσιονομικές πολιτικές των κρατών-μελών, ώστε να μην προκύπτει ένα μείγμα πολιτικής, το οποίο θα είναι ασυνεπές με την επιδίωξη της σταθερότητας των τιμών και τον κύριο σκοπό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Τρίτον: ο ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο υπάρχει, για τις χώρες οι οποίες:

- Πρώτον, δεν έχουν υψηλό λόγο δημόσιου χρέους προς ακαθάριστο εθνικό προϊόν και
- Δεύτερον, έχουν καταφέρει να περιορίσουν τα ελλείμματά τους ή θα έχουν καταφέρει μέχρι την 1.1.99, να περιορίσουν τα ελλείμματά τους πολύ πιο κάτω από το 3%.

Και στο βαθμό που θα έχουν κάποιο περιθώριο, αυτός είναι και ο στόχος του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης, να έχουν κάποιο περιθώριο, ώστε μέσα στο 3% να μπορούν να κινηθούν για να χρησιμοποιήσουν τη δημοσιονομική πολιτική για τον οικονομικό κύκλο.

Σε ό,τι αφορά τη νομισματική πολιτική:

Πρώτον, η νομισματική πολιτική μπορεί βέβαια βραχυπρόθεσμα να επηρεάσει τη δραστηριότητα και το επίπεδο της ανεργίας, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα όμως επηρεάζει μόνο το επίπεδο των τιμών. Αυτό είναι γενικά αποδεκτό ή σχεδόν γενικά αποδεκτό, δεν επηρεάζει το ρυθμό ανόδου της οικονομίας και επομένως δεν είναι αποτελεσματικό μέσο για τη μείωση της ανεργίας μακροχρόνια.

Γ. Αλογοσκούφης:

Θα ήθελα να επανέλθω στο θέμα που συζητούσαμε πριν, τι θα συμβεί δηλαδή με το γενικότερο εξωτερικό περιβάλλον. Θα συμφωνήσω με ορισμένα από αυτά που είπε ο κ. Νανόπουλος.

Η νομισματική πολιτική θα είναι εκ των πραγμάτων αυστηρή λόγω της ανάγκης απόκτησης αξιοπιστίας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Παράλληλα με τη σφικτή δημοσιονομική πολιτική θα έχουμε μια ραγδαία υποκατάσταση του δολαρίου από το ευρώ στα διεθνή χαρτοφυλάκια.

Αυτό το τελευταίο θα είναι ίσως το κλειδί για το τι θα συμβεί στην ισοτιμία του ευρώ. Θα υπάρξει πίεση να ανατιμηθεί το ευρώ έναντι του δολαρίου.

Πριν ένα χρόνο περίπου είχε γίνει ένα συνέδριο στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, στο οποίο πολλοί είχαν τονίσει ότι αυτή είναι μια αναπόφευκτη διαδικασία, και αν δεν γίνει ανατίμηση του ευρώ, θα πρέπει να πέσουν πάρα πολύ τα ευρωπαϊκά επιτόκια.

Αλλά η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα δυσκολευθεί να ρίξει τα επιτόκια, γιατί αυτό μπορεί να ερμηνευθεί ως χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής, οπότε θα έχουμε τρεις παράγοντες ταυτόχρονα να ενισχύουν την ύφεση στην Ευρώπη ή να οδηγούν την Ευρώπη προς μεγαλύτερη στασιμότητα απ' όση έχει σήμερα.

Αυτό είναι πάρα πολύ επικίνδυνο, διότι η στασιμότητα εμποδίζει τις διαρθρωτικές μεταβολές. Αν το δει κανείς ιστορικά, οι διαρθρωτικές μεταβολές γίνονται ευκολότερα σε περιόδους που η οικονομία αναπτύσσεται σχετικά γρήγορα.

Αυτό το δίλημμα θα αντιμετωπίσει η Ευρώπη, θέλουμε δεν θέλουμε, και θα είναι πάρα πολύ δύσκολο σε συνθήκες οικονομικής στασιμότητας, στις μεγάλες χώρες τουλάχιστον, Γαλλία και Γερμανία, να γίνουν οι διαρθρωτικές αλλαγές που θα χρειαστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Είναι κάτι που δεν έχει αντιμετωπιστεί ακόμη. Ωστόσο, αυτή η διαδικασία της υποκατάστασης του δολαρίου από το ευρώ στα διεθνή χαρτοφυλάκια, μπορεί να γίνει γρήγορα, οπότε θα έχουμε μια μεγάλη ανατίμηση του ευρώ και μετά υποτίμησή του, δηλαδή ένα EURO-shouting θα λέγαμε, μια υπερακόντιση αν θέλετε.

Αλλά και στην περίπτωση που αυτή η διαδικασία γίνει με βραδύτερους ρυθμούς θα είναι πολύ πιο δύσκολο να έχουμε οποιαδήποτε διαρθρωτική αλλαγή. Και αυτός είναι ένας μεγάλος κίνδυνος της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Όσο διαρκεί η διαδικασία υποκατάστασης των χαρτοφυλακίων σε ευρώ από δολάρια θα υπάρχει πίεση ανατίμησης του ευρώ, διότι αυξάνει η αγορά στην οποία θα κυκλοφορεί αυτό το νόμισμα.

Όταν θα δημιουργηθεί η αγορά του ευρώ θα είναι μια αγορά με μεγάλες οικονομίες κλίμακος, μείωση του κόστους συναλλαγών, θα υπάρχει, αν θέλετε, μια ελκυστικότητα του ευρώ και πολλοί διεθνείς επενδυτές θα θέλουν να έχουν ευρώ στα χέρια τους....

Στ. Θωμαδάκης:

Εγώ νομίζω ότι θα γίνει πάρα πολύ γρήγορα η αντικατάσταση.

Γ. Αλογοσκούφης:

Μπορεί να γίνει πολύ γρήγορα, αλλά αν γίνει πολύ γρήγορα θα έχουμε και μια πολύ μεγάλη ανατίμηση του ευρώ.

Ν. Νανοπουλος:

Αυτή η διαδικασία θα είναι επώδυνη για την Ευρώπη, γιατί θα έχουμε μια πραγματική ανατίμηση των ευρωπαϊκών νομισμάτων απέναντι στο δολάριο, μια μείωση, αν θέλετε, της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας.

Είναι μια διαδικασία που νομίζω ότι δεν έχει αντιμετωπιστεί ακόμη και θα το δούμε αυτό να συμβαίνει σταδιακά από το 1999 και μετά.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Ο Αμερικανός Υφυπουργός Εξωτερικού Εμπορίου, Σάμες, μιλώντας στο Κογκρέσο, πριν από 1,5 μήνα, έγραψαν οι Financial Times, έκανε ακριβώς τις ίδιες προβλέψεις, αλλά προέβλεπε μία περίοδο 4-5 ετών.

Γ. Αλογοσκούφης:

Είναι πολύ δύσκολο να πεις πόσο θα κρατήσει η περίοδος αυτή. Μπορεί να γίνει πολύ γρήγορα, αλλά οι επιπτώσεις της σίγουρα θα διαρκέσουν, και αν έχουμε μια ακόμη διαταραχή στην ευρωπαϊκή ανεργία προς τα πάνω, το πρόβλημα θα γίνει ακόμα δυσκολότερο.

Λ. Τσούκαλης:

Μιας και μιλάμε για τις μακροοικονομικές επιπτώσεις, θα ήθελα να κάνω μια πολύ σύντομη προσπάθεια διαφοροποίησης. Πιστεύω κι εγώ ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας υπερβολικά συσταλτικής πολιτικής και σε νομισματικό και σε δημοσιονομικό επίπεδο, μετά την ολοκλήρωση της νομισματικής ένωσης για τους λόγους που ήδη αναφέρθηκαν.

Αυτό θα οδηγήσει πιθανότατα σε ένα σκληρό ευρώ, με ό,τι συνεπάγεται μακροοικονομικά. Αλλά θα πρέπει να κάνουμε μια διαφοροποίηση για τις πιθανές επιπτώσεις μεταξύ της Γερμανίας, για παράδειγμα, από τη μια πλευρά, και της Ιταλίας ή της Ελλάδας από την άλλη.

Για τη Γερμανία ή τη Γαλλία, πιθανότατα η νομισματική ένωση, αν οι εκτιμήσεις που κάνουμε είναι σωστές, θα έχει συσταλτικές επιπτώσεις, με ενδεχόμενη αύξηση της ανεργίας.

Για χώρες όμως όπως η Ελλάδα, η Ιταλία ή η Ισπανία, που ξεκίνησαν με πολύ υψηλά επιτόκια, η ΟΝΕ θα έχει αντίθετες επιπτώσεις. Διότι παρά τις υφεισιακές τάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ελλάδα και η Ιταλία, θα έχουν κερδίσει τόσο πολύ από τη μείωση των επιτοκίων τους σε εθνικό επίπεδο, που θα έχουν εξισορροπήσει ακόμη περισσότερο τις πιθανές αρνητικές συνέπειες της ΟΝΕ.

Αρα, για μας είναι πολύ πιο χρήσιμη η ΟΝΕ, απ' ό,τι για τους Γερμανούς!

N. Νανοπουλος:

Επανερχόμαστε λοιπόν στο αρχικό ερώτημα: αν υπάρχουν διαφορετικοί ρυθμοί ανάπτυξης μεταξύ των χωρών-μελών, πώς θα τους αντιμετωπίσουμε δεδομένου ότι η νομισματική πολιτική θα είναι ομοιόμορφη για όλους;

N. Γκαργκάνας:

Ο κ. Αλογοσκούφης προηγουμένως διατύπωσε ορισμένες αμφιβολίες, κατά πόσο η Ελλάδα θα μπορέσει να είναι μέσα στη ζώνη ευρώ το 2001, όπως έχει ανακοινώσει ότι στοχεύει να επιτύχει η κυβέρνηση.

Διαφωνώ με την απαισιόδοξη αυτή εκτίμηση. Βεβαίως, καθυστέρησε η Ελλάδα και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι συνθήκες που επικρατούσαν στην οικονομία, όταν άρχισε να εφαρμόζεται το αναθεωρημένο πρόγραμμα οικονομικής σύγκλισης το 1994, ήταν πολύ δυσμενέστερες σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είχαμε τεράστια ελλείμματα. Δεν θα αναφερθώ στους αριθμούς, είναι γνωστοί. Είχαμε τεράστια ελλείμματα, υψηλό πληθωρισμό, τεράστιο χρέος και βεβαίως όταν ξεκινάει κανείς από τόσο δυσμενείς αρχικές συνθήκες δεν είναι ρεαλιστικό να στοχεύει να επιτύχει την οικονομική σύγκλιση μέσα σε ένα τόσο περιορισμένο χρονικό διάστημα, γιατί μπορεί η προσπάθεια να αποδειχθεί και αντιπαραγωγική στο τέλος, αν υπάρχουν κοινωνικές αντιδράσεις.

Μπορεί να προχωρήσει μια προσαρμογή στην οικονομία με ένα δεδομένο ρυθμό, πέρα από τον οποίο πολιτικά και κοινωνικά ίσως να μην είναι δυνατή και ανεκτή. Όμως, θα πρέπει να συμφωνήσουμε όλοι ότι σε βασικές γραμμές οι στόχοι του προγράμματος σύγκλισης έχουν επιτευχθεί. Η κυβέρνηση υπέβαλε τον Οκτώβριο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το ECOFIN ένα νέο αναθεωρημένο πρόγραμμα σύγκλισης, το οποίο προβλέπει ότι θα πληρούνται οι όροι, τα κριτήρια του Μάαστριχτ το 1999 και επομένως η Ελλάδα μπορεί άνετα, εφόσον αυτοί οι στόχοι επιτευχθούν, να συμμετάσχει στη νομισματική ένωση το 2001.

Τα δημοσιονομικά κριτήρια, εφόσον οι στόχοι του προϋπολογισμού επιτευχθούν φέτος και δεν βλέπω γιατί να μην επιτευχθούν, θα ικανοποιούνται το 1998, ο πληθωρισμός άνετα μπορεί να είναι στο 2%-2,5% το 1999, χωρίς κανένα πρόβλημα, η συναλλαγματική πολιτική τα τελευταία χρόνια, όπως ξέρετε, είναι τέτοια που εξασφαλίζει σταθερή ή περίπου σταθερή ισοτιμία απέναντι στα ευρωπαϊκά νομίσματα. Εφόσον τα θεμελιώδη αυτά μεγέθη, κυρίως ο προϋπολογισμός και τα δημοσιονομικά μεγέθη, φτάσουν στα επίπεδα που προβλέπονται, η δική μου εκτίμηση είναι ότι – όπως και στις άλλες χώρες, στην Ιταλία για παράδειγμα – θα

έχουμε ραγδαία μείωση των επιτοκίων και η διαφορά μας από τα αντίστοιχα μακροχρόνια επιτόκια δεν θα είναι τόσο μεγάλη.

Υπάρχουν κατά συνέπεια βάσιμοι λόγοι να ελπίζουμε ότι το 1999 η Ελλάδα θα είναι έτοιμη να μπει στη νομισματική ένωση.

Γ. Αλογοσκούφης:

Εγώ δεν εξέφρασα τόσο την απαισιοδοξία μου για το κατά πόσο μπορούμε να μπούμε το 2001, υποστηρίζω απλώς ότι θα έχει πολύ μεγάλο κόστος το ότι δεν μπαίνουμε από την αρχή. Και αυτό το κόστος είναι νομίζω κάτι που ήδη το αντιλαμβανόμαστε.

Για παράδειγμα στην Ιταλία και την Ισπανία θα πέσουν τα επιτόκια και παρόλο που μπορεί να ανατιμηθεί το ευρώ, σ' αυτές τις χώρες η οικονομική δραστηριότητα δεν θα επηρεαστεί αρνητικά, καθώς θα συμμετάσχουν από την αρχή στην οικονομική και νομισματική ένωση.

Σε μας δεν συμβαίνει αυτό, ήδη βλέπουμε τα επιτόκια από τον περασμένο Σεπτέμβριο να έχουν μια διαφορετική πορεία από αυτά των υπολοίπων χωρών για τις οποίες τουλάχιστον τεκμαίρεται ότι θα συμμετάσχουν από την αρχή. Εμείς έχουμε μεγάλες δυσκολίες να πιέσουμε τα επιτόκια προς τα κάτω και είναι κάτι με το οποίο θα πρέπει να μάθουμε να ζούμε μέχρι να εμπεδωθεί η σιγουριά ότι η Ελλάδα θα μπορέσει να συμμετάσχει έστω και το 2001. Αυτό δυσχεραίνει και τη δημοσιονομική προσαρμογή και την οικονομική δραστηριότητα και την αντιμετώπιση της ανεργίας. Είναι δε μόνο το ένα μέρος του κόστους.

Το δεύτερο μέρος του κόστους, νομίζω, και το πιο σημαντικό, είναι η αίσθηση που θα παγιωθεί πλέον στην υπόλοιπη Ευρώπη, ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα που δεν ανήκει στον ευρωπαϊκό κορμό, μια αίσθηση δηλαδή πολιτικής απομόνωσης.

Δεν είναι μόνο το διαδικαστικό ζήτημα, ότι δεν θα συμμετέχει δηλαδή στο EURO-11 και απλώς θα καλείται να επικυρώνει αποφάσεις, θα είναι η αίσθηση που θα εμπεδωθεί πλέον στο ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα ότι η Ελλάδα θέλει, αλλά δεν μπορεί.

Και δεν είναι και πολύ δύσκολο να δει κανείς ότι αν για οποιονδήποτε λόγο, μακροοικονομικό, τυχαίο, η Ελλάδα δεν μπορέσει να τα καταφέρει το 2001, θα βρεθεί να παίζει μαζί με τις υπόλοιπες χώρες της διεύρυνσης, πολιτικά. Και για τις αγορές θα είναι πολύ άσχημο αυτό αλλά και για τις επενδύσεις γενικότερα.

Επί πλέον, η αίσθηση ότι η Ελλάδα είναι ίσως η μόνη χώρα αυτή τη στιγμή στην Ευρωπαϊκή Ένωση που θεωρείται αναδυόμενη αγορά, είναι κι αυτό κάτι ήδη αρνητικό.

Αν υπήρχε κάποια βεβαιότητα ότι η Ελλάδα θα μετείχε στην οικονομική και νομισματική ένωση δεν θα θεωρείτο τόσο πολύ αναδυόμενη αγορά, θα θεωρείτο μια χώρα που μαζί με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης πρόκειται να μπει στην ΟΝΕ.

Αυτός είναι ο μεγάλος κίνδυνος, και γι' αυτό ίσως για την Ελλάδα είναι ακόμη πιο επείγον και απαραίτητο να προχωρήσει η δημοσιονομική προσαρμογή. Εγώ εξακολουθώ να επιμένω ότι αυτό πρέπει να γίνει με τη συγκράτηση των δαπανών και όχι με αύξηση των εσόδων, γιατί στην Ελλάδα το πρόβλημα της αύξησης των δημοσίων εσόδων είναι ένα από τα διαρθρωτικά προβλήματα. Είμαστε μια χώρα με πάρα πολλούς αντοαπασχολούμενους, με πολύ μικρές επιχειρήσεις και πάρα πολύ δύσκολα θα αυξήσουμε τα έσοδα, όσο καλά και αν οργανώσουμε το φορολογικό σύστημα. Οπότε θα πρέπει να φτιάξουμε ένα λιτότερο κράτος και να δούμε το ζήτημα της αποκρατικοποίησης με μεγαλύτερη τόλμη.

Ν. Νανοπουλος:

Νομίζω ότι δεν διαφωνούμε. Οι περισσότεροι από εμάς πιστεύω ότι θα θέλαμε να δούμε την Ελλάδα μέλος της ΟΝΕ, το ταχύτερο δυνατόν, για πολλούς λόγους, οι οποίοι έχουν εξηγηθεί.

Το θέμα είναι κατά πόσο θα μπορέσει να το πετύχει και τι πρέπει να γίνει αυτή τη στιγμή, ώστε αυτό που όλοι επιθυμούμε να γίνει πραγματικότητα. Ετσι δεν είναι; Ποιες είναι οι απαντήσεις; Οι απαντήσεις νομίζω ότι έχουν δοθεί προηγουμένως, είναι οι διαρθρωτικές αλλαγές, η αποκρατικοποίηση, οι παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, προσπάθειες βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, όλα αυτά σε συνδυασμό, και με τρόπο θαρραλέο και δυναμικό, νομίζω, θα μπορέσουν να οδηγήσουν σε αποκλιμάκωση των επιτοκίων. Μόνον έτσι θα ξαναμπει η ελληνική οικονομία στην τροχιά που βρισκόταν το 1996 και το 1997, από τα μέσα του 1997, στον ενάρετο κύκλο της αποκλιμάκωσης των επιτοκίων.

Στ. Θωμαδάκης:

Ηθελα να σχολιάσω τα προηγούμενα, διαφοροποιούμενος λίγο απ' όσα ειπώθηκαν. Βεβαίως θα ήταν πολύ ωραίο να μπορεί η Ελλάδα να μπει σήμερα στη νομισματική ένωση, αλλά βεβαίως είναι επίσης αλήθεια ότι για λόγους που ξέρουμε όλοι, αυτό δεν μπορεί να γίνει.

Δέχομαι ότι θα έχει κόστος το ότι δεν μπαίνουμε από τώρα, αλλά δεν βλέπω τι θα ήταν δυνατόν να γίνει και δεν εννοώ μόνο φέτος, εννοώ για αρκετό διάστημα, ώστε να φτάσουμε στο σημείο απαλλαγής από το κόστος αυτό.

Νομίζω ότι πρέπει κανείς να βλέπει λίγο ρεαλιστικά τα πράγματα. Η ελληνική οικονομία είναι η πιο αδύναμη από τις ευρωπαϊκές και βεβαίως υφίσταται τις συνέπειες της αδυναμίας της. Εάν όμως η αναταραχή είναι συγκυριακή, πώς λέμε ότι η θεραπεία της είναι οι διαρθρωτικές πολιτικές;

Ας πάρουμε το παράδειγμα της αποκρατικοποίησης. Μα, αυτή είναι η δυσκολότερη στιγμή, να γίνουν αποκρατικοποιήσεις. Συμφωνώ, πρέπει να γίνουν, με ποιους όρους όμως;

Ας μη συγχέουμε τη συγκυρία με τη διαρθρωτική κατάσταση. Συμφωνώ ότι χρειαζόμαστε διαρθρωτικές πολιτικές, αλλά δεν είναι δυνατόν στην οξύτητα μιας συγκυρίας να θεωρούμε πως οι διαρθρωτικές πολιτικές είναι η απάντηση. Αυτές είναι μακροχρόνιες πολιτικές και απαιτούν στρατηγική εφαρμογή.

Νομίζω πως πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί ως προς το διαχωρισμό της συγκυρίας από τα διαρθρωτικά προβλήματα.

Το δεύτερο στο οποίο διαφωνώ είναι το θέμα των επιτοκίων.

Συμφωνώ βεβαίως ότι σε μια νομισματική ένωση τα επιτόκια βάσης θα είναι ενιαία, άρα οι χώρες που έχουν υψηλά επιτόκια πριν εισέλθουν θα τα μειώσουν και οι χώρες που έχουν χαμηλά θα τ' αυξήσουν. Άλλο πράγμα όμως τα επιτόκια βάσης και άλλο τα επιτόκια δανεισμού των επιχειρήσεων και χρηματοδότησης των επενδύσεων. Μπορεί να έχεις πολύ χειρότερη "ποιότητα" πελατών των τραπεζών ή των αγορών, όταν οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα έχουν μια σειρά από προβλήματα ανταγωνιστικότητας. Κατά συνέπεια μπορεί ο δανεισμός, παρόλο που τα επιτόκια βάσης στη διατραπεζική αγορά είναι 4%, μαζί με το premium που θα πληρώσει ο μέσος Έλληνας πελάτης που θέλει να κάνει επενδύσεις, να είναι πολύ ακριβότερος από το δανεισμό του μέσου Γερμανού επενδυτή.

Μ. Παπαγιαννάκης:

Ανήκω σ' εκείνους που πίστευαν από το 1992 ότι ήταν δυνατόν η Ελλάδα να μπει από την αρχή στον πρώτο κύκλο της ΟΝΕ.

Είναι πολύ μεγάλη ευθύνη όλων, και η δική μας, στην Αριστερά, που δεν αναδείξαμε την προτεραιότητα αυτή.

Συμφωνώ σχεδόν σε όλα, ως προς τους κινδύνους μη εισόδου από την αρχή, με τον Γ. Αλογοσκούφη. Θα πρόσθετα μάλιστα και τους κινδύνους κερδοσκοπίας πάνω από τη δραχμή. Δεν ξέρω πώς θα εξελιχθούν οι συμφωνίες των εντός και των εκτός και ποια θα είναι η πραγματική στήριξη που θα έχει η δραχμή.

Επανέρχομαι στο θέμα των δημόσιων εσόδων και δαπανών. Η μεγαλύτερη επίδραση που δέχονται τα επιτόκια προέρχεται από την ανάγκη του κράτους να καλύψει τα ελλείμματά του. Αν δεν ήταν αρκετά υψηλά τα επιτόκια δεν θα κατάφερνε να τα καλύψει και επομένως θα είχαμε έναν άλλον, χειρότερο, φαύλο κύκλο.

Επομένως το ζήτημα καταπολέμησης των ελλειμμάτων όχι με δανεισμό και υψηλά επιτόκια, αλλά με διαρθρωτικές αλλαγές στη δημοσιονομική και τη φορολογική πολιτική, παραμένει η λύση υπό τον όρο της “γενίκευσης της φορολογικής βάσης”

Θα ήταν η μεγαλύτερη πολιτική αναμέτρηση που θα είχε γίνει στη χώρα μας.

Θέλω να υπενθυμίσω ότι βασικότετους φόρους, και όχι μόνο για ταμειακούς, αλλά για αναπτυξιακούς μέχρι και οικολογικούς λόγους, εισπράττουν άλλες χώρες-μέλη της Ένωσης.

Δεν είναι ουτοπικά αυτά. Θα μπορούσαν να επιτρέψουν μέχρι και μείωση των συντελεστών σε άλλες κατηγορίες που έχουν φτάσει στο όριο της τεχνικής δυνατότητας πλέον, όχι της κοινωνικής, να αποδώσουν παραπάνω.

Ν. Νανοπουλος:

Θα ήθελα να επανέλθω στο θέμα που έθιξε ο κ. Θωμαδάκης προηγουμένως, αναφορικά με τη συγκυρία και τις διαρθρωτικές αλλαγές. Η συγκυρία της ασιατικής κρίσης έπληξε τη δική μας οικονομία αποδεικνύοντας ότι διαφοροποιείται η ελληνική οικονομία από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές, οι οποίες δεν εθίγησαν. Τουναντίον σε αυτές τις χώρες, όλες δηλαδή τις ευρωπαϊκές ουσιαστικά, όχι μόνο έχουν μειωθεί τα επιτόκια, αλλά και τα χρηματιστήριά τους, παρά την αρνητική ασιατική συγκυρία, φτάνουν σε νέα ρεκόρ.

Στ. Θωμαδάκης:

Όχι όλα.

Ν. Νανοπουλος:

Σχεδόν όλα. Η Wall Street, το Λονδίνο, η Ισπανία, η Ιταλία, όλες σχεδόν οι κύριες αγορές. Επομένως, μέσα σε αυτή τη διεθνή συγκυρία, η οποία πιστεύω δεν είναι αρνητική, πρέπει να προχωρήσουν οι αποκρατικοποιήσεις και οι διαρθρωτικές αλλαγές. Για να μπορέσουμε μέσα στο περιβάλλον αυτό να ξαναβρούμε το δρόμο μας. Η διαφοροποίηση της δικής μας οικονομίας δείχνει ότι δεν είναι πλέον θέμα κρίσης αυτό που συμβαίνει στην Ελλάδα, αλλά είναι θέμα αξιολόγησης της ελληνικής οικονομίας και της συμπεριφοράς της το τελευταίο διάστημα από τις διεθνείς αγορές. Και νομίζω ότι αυτό που συμβαίνει μας δίνει ένα κίνητρο να προχωρήσουμε πολύ πιο γρήγορα στις αλλαγές που πρέπει να γίνουν, ώστε αυτό να οδηγήσει με τη σειρά του στην αποκλιμάκωση των επιτοκίων.

Α. Τσούκαλης:

Δεν νομίζω ότι διαφωνεί κανείς μας ότι το κόστος της μη εισόδου είναι μεγάλο. Νομίζω επίσης ότι όλοι θα συμφωνούσαμε ότι δεν υπήρχαν μεγάλα περιθώρια τα τελευταία χρόνια να μπορούμε μαζί με τους άλλους το 1999.

Προφανώς, η συμμετοχή μας και η επιβίωσή μας στην ΟΝΕ συνεπάγεται ριζικές διαρθρωτικές αλλαγές για την ελληνική οικονομία. Οι διαρθρωτικές αλλαγές, επειδή ακούγεται αποστειρωμένα η λέξη, θα έχουν επιπτώσεις πολιτικές και κοινωνικές. Υπάρχουν άνθρωποι που θίγονται, κοινωνικές ομάδες που θίγονται και γι' αυτό ακριβώς δυσκολεύονται οι κυβερνήσεις, η μία μετά την άλλη, να επιβάλουν αυτά που θεωρούμε όλοι μας ως απαραίτητα μέτρα.

Θα συμφωνήσω εν μέρει με αυτό που είπε ο κ. Θωμαδάκης, ότι είναι περίεργο να ζητάμε να αντιμετωπίσουμε μια συγκυριακή κρίση που έχει διεθνή πηγή με διαρθρωτικά μέτρα εντός, αλλά θα πρόσθετα, κάνοντας μια συμβιβαστική πρόταση, ότι αυτή η διεθνής συγκυρία προφανώς δείχνει το πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Βλέπουμε ξεκάθαρα πού μας κατατάσσουν, όποτε γίνεται ένα πρόβλημα διεθνές θιγόμαστε εμείς και δεν θίγεται η Πορτογαλία, για παράδειγμα.

Και σε αυτή την περίπτωση έχεις απόλυτη ανάγκη να περάσεις ένα μήνυμα στις διεθνείς αγορές ότι προσπαθείς να ξεφύγεις από την κατηγορία στην οποία σε ενέταξαν. Βλέπω λοιπόν έναν πολιτικό λόγο για να ανακοινώσεις διαρθρωτικά μέτρα ή για να δείξεις ότι κατανοείς το πρόβλημά σου. Η τάση βεβαίως σήμερα είναι να ληφθούν τα μέτρα, αλλά αν σκεφθούμε την εμπειρία των 10-15 τελευταίων χρόνων, θα δούμε πόσο δύσκολο είναι να περάσουν τέτοια μέτρα στη χώρα μας. Οι συμμαχίες, μεταρρυθμιστικές, εκσυγχρονιστικές, έχει αποδειχθεί ότι είναι αρκετά ασθενείς στη χώρα μας, δυστυχώς.

Γ. Αλογοσκούφης:

Θέλω να κάνω κι εγώ μια παρατήρηση στο θέμα των διαρθρωτικών αλλαγών. Νομίζω ότι αυτό που αντιμετωπίζουμε σήμερα είναι κρίση εμπιστοσύνης. Σε μια κρίση εμπιστοσύνης υπάρχει ανάγκη να σηματοδοτήσεις κάποια πράγματα που να αντιστρέψουν το κλίμα. Οι διαρθρωτικές αλλαγές, τουλάχιστον αν θεωρηθεί αξιόπιστη η ανακοίνωσή τους, σε αυτό θα βοηθήσουν, στην αντιμετώπιση της κρίσης της εμπιστοσύνης.

Τα υψηλά επιτόκια, αν παραμείνουν για μεγάλο διάστημα υψηλά, λόγω κρίσης εμπιστοσύνης, θα δημιουργήσουν διαρθρωτικά προβλήματα.

Εχουμε πολλά παραδείγματα χωρών που έκαναν την προσαρμογή που χρειάζεται να κάνει η Ελλάδα, σε πολύ μικρότερα χρονικά διαστήματα.

Ειδικά η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, έκαναν πολύ σημαντικά βήματα μείωσης των ελλειμμάτων τους, με ένα ισορροπημένο πρόγραμμα, σε διάστημα μικρότερο από 3 χρόνια.

Εμείς τα τελευταία χρόνια είχαμε ένα ευνοϊκό περιβάλλον. Δεν ήταν κακό το διεθνές περιβάλλον τα τελευταία χρόνια, ήταν αρκετά αναπτυξιακό και μας βοηθούσε, αλλά εδώ στη χώρα την ίδια, οι αγκυλώσεις και οι αντιστάσεις στην υιοθέτηση του προγράμματος αποδείχθηκαν πάρα πολύ ισχυρές γι' αυτό και θα αντιμετωπίσουμε, και τα επόμενα χρόνια, αρκετά προβλήματα

